

DOI: 10.31110/consensus/2021-01/019-030

УДК (UDC) 94 : [316.728 : 355.08] : 070.486 (477)"195"

**ПИТАННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ
У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ
(НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «ВІСТІ КОМБАТАНТА»)**

Олександр Вовк

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С. Макаренка, м. Суми,
Україна
e-mail: o.v.vovk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7071-8964>

У статті висвітлюється проблема повсякденного життя українських вояків у першій половині ХХ століття. З'ясовано, що на сторінках журналу розглядаються такі аспекти повсякденного життя, як військовий вишкіл, відносини у вояцькому середовищі, якість матеріального забезпечення і харчування, духовна та матеріальна опіка вояків, участь у бойових діях, становище військовополонених українців. Журнальні публікації «Вістей Комбатанта» розкривають особливості вояцького повсякдення у арміях та військових формуваннях, де служили українці у ХХ столітті.

Ключові слова:

армія, військовослужбовці, повсякденне життя, мемуари, історичне джерело

**ISSUES OF EVERYDAY LIFE OF UKRAINIAN SOLDIERS
IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY
(IN THE PAGES OF THE MAGAZINE "VISTI KOMBATANTA")**

Alexander Vovk

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor of the
Department of History of Ukraine,
Sumy State Pedagogical
University named after
A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine
e-mail: o.v.vovk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7071-8964>

The article tells about how the Ukrainian diaspora magazine "Visti Kombatanta" addressed the issues of everyday life of servicemen in the twentieth century. The author found that many elements of military everyday life are contained in the memories of members of various military formations in which Ukrainians served. The pages of the magazine cover the following aspects of everyday life: military training, relations in the military environment, the quality of logistics and nutrition, spiritual and material care of soldiers, participation in hostilities. Separately, the article considers how the publications of the magazine "Visti Kombatanta" covered the situation of Ukrainian prisoners of war. The journal publications reveal the peculiarities of military everyday life in the armies and military formations where Ukrainians served in the twentieth century. In particular, these are the Ukrainian Sich Riflemen, the Army of the Ukrainian People's Republic, the Free Cossacks, the Ukrainian Galician Army, the Ukrainian Insurgent Army, and the Polish Army of General Anders. In

addition to the mentioned military units, it was found out what the everyday life of servicemen in the Ukrainian units of the German armed forces was like during the Second World War. In particular, the Galicia Division, air defense units. A large number of publications in the magazine are devoted to the events of November 1918, when independence was proclaimed in the western Ukrainian lands. Separate publications in the journal contain descriptions of the activities of the military medical service and the Red Cross. The author found that the publications of the "Visti Kombatanta" provide in-depth material to cover the issue of everyday life of servicemen.

Keywords: army, servicemen, everyday life, memoirs, historical source URL:

Вовк О. (2021). Питання повсякденного життя українських вояків у першій половині XX століття (на сторінках журналу «Вісті Комбатанта»). *Консенсус*, 1, 19–30.

<https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/3>

Проблема повсякденного життя військовослужбовців українського походження, котрі служили в українських збройних силах та арміях країн світу протягом XX ст., є складною та актуальною для історичної науки. Складність вказаної проблеми полягає в тому, що вояки українського походження перебували на військовій службі у різних за державною приналежністю та статусом військових формуваннях. Це могли бути: Армія Української народної республіки, Української Держави, Галицька Армія, Карпатська Січ, Українська повстанська армія, Червона армія, збройні сили країн-учасниць Другої світової війни. Втрата української державності призводила до того, що українцям у XX ст. доводилося служити у арміях, які воювали між собою, або не визнавалися в якості армій іншими учасниками збройних конфліктів. Крім загальних проблем, які супроводжують повсякдення військовослужбовців під час воєнних дій, для українців могло виникнути питання юридичного статусу вояка в разі потрапляння його в полон до протилежної сторони. Служба у німецьких збройних силах під час Другої світової війни могла стати причиною обвинувачення у колабораціонізмі чи військових злочинах. Крім цього, не слід також, відкидати морально-етичний аспект, коли воякам українського походження доводилося служити у арміях країн, які зазіхали на Україну, а українців використовували як інструмент для досягнення власних військово-політичних інтересів. На сторінках журналу «Вісті Комбатанта» активно публікували свої спогади та історичні дослідження особи, яким довелося служити у різних за державною приналежністю підрозділах. Вказані вище проблеми ці люди пережили власним досвідом і були важливими свідками й учасниками бойових дій. Свідчення та оцінка історичних подій авторами публікацій у часописі «Вісті Комбатанта» є цінним історичним матеріалом, важливим для вивчення історії України XX ст.

Вивчення української воєнної історії ХХ ст. передбачає опрацювання різних джерел, серед яких важливими є мемуари. Спогади українців (учасників бойових дій та збройних конфліктів, що мешкали в країнах Західної Європи, Америки) постійно публікувалися у журналі «Вісті Комбатанта». Крім спогадів, у виданні містяться публікації, присвячені українській воєнній історії. З огляду на це, дослідники, які вивчали різні аспекти цієї проблеми, використовували видання як цінне джерело історичної інформації. Серед дослідників, котрі вивчали питання розвитку української військової символіки і зазначали важливий внесок у висвітлення цієї проблеми журналу «Вісті Комбатанта», можна назвати В. Карпова¹. Матеріали журналу аналізував дослідник Армії УНР, М. Стопчак². Дослідники, котрі вивчали питання діяльності українських військових формувань у збройних силах Німеччини в роки Другої світової війни, у своїх дослідженнях активно використовували публікації часопису. Зокрема, слід вказати на праці А. Боляновського³, Р. Пономаренка⁴. Аналізуючи публікації у «Вістях Комбатанта», згадані науковці вивчали різні аспекти цієї проблеми, але дослідження повсякденного життя вояків-українців у цих авторів не мало першорядного значення. Таким чином, існує потреба дослідити, яким чином спогади та історичні публікації у журналі «Вісті Комбатанта» висвітлюють не лише різні аспекти української воєнної історії, але й історії повсякдення вояків.

Метою статті є з'ясувати, яким чином у журналі «Вісті Комбатанта» висвітлено питання повсякденного життя українських вояків у ХХ ст. До завдань статті можемо віднести: які аспекти повсякденного життя вояків на різних історичних етапах ХХ століття розглядаються на сторінках журналу; якими є особливості вояцького повсякдення у різних арміях, де служили українці у ХХ ст.; яке значення для дослідження повсякденного життя вояків мають спогади учасників бойових дій, розміщені на сторінках видання «Вісті Комбатанта».

¹ Карпов В. «Вісті комбатанта» – цінне джерело з дослідження історії розвитку української військової символіки. *Військово-історичний альманах*. 2011. № 1 (22). С. 153–159.

² Стопчак М.В. Історіографія Першого Зимового походу Армії УНР. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. Запоріжжя, 2005. Вип. XIX. С. 370–376.

³ Боляновський А. Дивізія «Галичина». Історія. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. 528 с.; Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945). Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2003. 686 с.

⁴ Пономаренко Р. Вишкіл капеланів дивізії військ СС «Галичина» в Зеннгаймі та їх служба у дивізії (1943–1945 рр.). *Історико-культурні студії*. Випуск 5, № 1. С. 35–42; Пономаренко Р. О. Бойова група «Байерсдорф». Тернопіль: Мандрівець, 2016. 104 с.; Пономаренко Р.О. Галицькі добровольчі полки СС. 1943–1944. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 264 с.; Пономаренко Р.О. Українські вікінги: українці в дивізії СС «Вікінг». Липень–листопад 1944 року. Тернопіль: Мандрівець, 2018. 216 с.; Пономаренко Р.О. Українські юнкершафти: підготовка українського офіцерського корпусу у військах СС і їхня служба в дивізії «Галичина». Тернопіль: Мандрівець, 2020. 352 с.

Часопис «Вісті Комбатанта» з'явився у Нью-Йорку у 1961 р. внаслідок об'єднання двох видань: «Голос Комбатанта», який видавало Об'єднання бувших вояків-українців в Америці та «Вісті» – друкований орган Братства колишніх вояків 1 Дивізії УНА. До заснування журналу мали відношення колишні військовослужбовці УСС, Армії УНР, УГА, УПА, 1 УД УНА. Однією з умов об'єднання видань було те, що «Журнал «Вісті Комбатанта» має бути загальноукраїнським комбатанським періодиком і, як такий, не може заторкувати ніяких партійно-політичних справ. Зокрема не можна на його сторінках пропагувати, поширювати, одобрювати ані опрокидувати політичні позиції будь-якого чи будь-якої з існуючих на еміграції українських середовищ, центрів, партій чи груп...»⁵. Видання виходило по 2014 р.⁶ З перших номерів у журналі з'являється багато цінних матеріалів з різних аспектів української воєнної історії. Зокрема, окремі рубрики присвячені найновішій історії України, порівняльній характеристиці стану військ у різні історичні епохи. У контексті вояцького повсякдення цінними є розділи, де розміщено спогади вояків – «Мемуаристика»⁷. У першому номері журналу у цій рубриці розміщено спогади Р. Костюка про Харків, Кременчук в роки Другої світової війни⁸. З перших номерів журналу авторами публікацій багато уваги приділено найрізноманітнішим аспектам історії українських армії періоду Великої війни 1914–1918 років, Національно-визвольних змагань українського народу 1917 – початку 1920-х років, подіям Другої світової війни.

Діяльності військової преси Українських січових стрільців у роки Великої війни присвячена публікація Б. Коринта⁹. Висвітленню діяльності січово-стрілецьких формацій в українських арміях приділено увагу у публікації М. Кураха¹⁰. Автором продемонстровано морально-психологічну атмосферу таких підрозділів, мотиваційні чинники, що спонукати молодь йти на службу до цих частин. У журналі опубліковані також спогади М. Рибак¹¹ про перебування в Українських січових стрільцях. Окрема увага приділяється автором різним особливостям повсякденного життя вояків: участі у боях, у релігійних службах, проблемі збереження стрілецьких поховань. О. Хархаліс¹² детально описав події, пов'язані з проголошенням української державності у листопаді 1918 р. на Яворівщині, наводячи трагічні картини загибелі

⁵ Акт злуки двох журналів. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 1–2. С. 91.

⁶ Об'єднання колишніх вояків УПА США і Канади. Історія в документах. *Літопис Української Повстанської Армії*. Том 52. Торонто – Львів, 2016. С. 13.

⁷ Вісті Комбатанта. 1961. № 1–2. С. 1.

⁸ Костюк Р. Харків. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 1–2. С. 37–50; Костюк Р. Кременчук. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 1–2. С. 28–35.

⁹ Коринт Б. Військова Преса УСС. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 1 (5).

¹⁰ Курах М. Січово-стрілецькі-формації в українських арміях (Інформаційний нарис). *Вісті Комбатанта*. 1961. № 3–4 (7–8). С. 21–32.

¹¹ Рибак М. Соснів, Раковець, Семиківці... *Вісті Комбатанта*. 1964. № 4 (7–8). С. 31–38.

¹² Хархаліс О. І-й листопад 1918 р. в Яворові. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 4 (20). С. 41–45.

молодих вояків. Повсякденню січових стрільців під час бойових дій у Карпатах у 1914 р. присвячена публікація М. Заклинського¹³. До переліку спогадів колишніх вояків УСС відносяться спогади М. Дутковського¹⁴, сповнені описами бойових дій та вояцького повсякдення.

Про події, пов'язані з проголошенням української незалежності у Львові восени 1918 р. мова йде у спогадах С. Салика¹⁵, котрий мав на той час 16 років і брав участь у спорудженні окопів у місті. Про згадані події мова йде й у статті П. Деркача¹⁶.

Цінні відомості про функціонування військової медичної служби у Львові у 1918–1919 роках подає О. Федак–Шепарович.¹⁷ Авторка у наступній публікації звернула увагу на українсько-польську домовленість від 1 лютого 1919 р. щодо «обопільного трактування ранених, полонених та інтернованих»¹⁸. У статті йдеться про українсько-польську взаємну домовленість про гуманне ставлення до військовополонених, забезпечення їх належним харчуванням, одягом. Але, як вказувала авторка публікації, польська сторона фактично не дотримувалася принципів цієї умови¹⁹. Проблемам функціонування санітарної служби у Львові у листопаді 1918 р. присвячена публікація І. Рижія²⁰. Публікація містить чимало інформації про повсякдення українських військових медиків під час збройного конфлікту з поляками. Драматичні події, пов'язані зі смертю та похованням Софії Галечко у 1918 році описані у спогадах М. Дем'янчука²¹. Про військово-політичне становище в Галичині у зазначений період ділиться своїми спогадами О. Юркевич²². Описи вояцького повсякдення містяться у спогадах О. Станіміра²³. Окрема публікація цього військового діяча посвячена святкуванню вояками УГА Великодня у 1920 р., суперечці з більшовицьким комісаром²⁴. Власні враження про події листопада 1918 р.

¹³ Заклинський М. Востанне на стежі в Карпатах. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 4 (20). С. 24–35.

¹⁴ Дутковський М. З Бродини до Українських Січових Стрільців. *Вісті Комбатанта*. 1985. № 3 (137). С. 47–62.

¹⁵ Салик С. Із спогадів про листопад у Львові. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 4 (35). С. 21–23.

¹⁶ Деркач П. З листопадових споминів. *Вісті Комбатанта*. 1969. № 1 (38). С. 9–12.

¹⁷ Шепарович–Федак О. Український Червоний Хрест у Львові 1918–1919. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 3. С. 25–32.

¹⁸ Федак–Шепарович О. Українсько-польська умова з дня 1-го лютого 1919 р. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 2 (6). С. 21.

¹⁹ Там само. С. 23.

²⁰ Рижій І. Санітрана Служба в Листопадових Днях у Львові. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 3 (19). С. 14–21; № 4 (20). С. 17–24.

²¹ Дем'янчук М. Похорон хор. УСС Софії Галечко. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 3 (19). С. 35–36.

²² Юркевич О. Жовтень і листопад 1918 р. на рідних землях. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 4. С. 50–53.

²³ Станімір О. З італійського фронту на українській в листопада 1918 р. *Вісті Комбатанта*. 1966. № 2 (23). С. 26–33.

²⁴ Станімір О. Великдень під большевиками. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 2 (23). С. 32.

у Золочеві наводить Л. Рубінґер²⁵. Епізоди військової служби в УГА і пов'язані з цим особливості повсякденного вояцького життя містяться у публікації О. Клодницького²⁶. Про власні поневіряння та течу з ЧУГА згадує на сторінках журналу Л. Струк²⁷.

Цінними для дослідників є спогади А. Гончаренка про особливості військово-адміністративної служби українського старшини у 1918 році²⁸. Про участь у бойових діях та повсякденне життя вояка Армії УНР йдеться у спогадах В. Сімянцева²⁹, опублікованих на сторінках журналу. Окрема публікація П. Дубрівного³⁰ приділена проблемі розбудови та діяльності Першої стрілецько-козацької дивізії (Сірожупанників). Характерно, що у цій публікації присутні описи елементів повсякдення сірожупанників: побуту, відносини з командним складом дивізії, взаємодії з просвітницькими організаціями, опис елементів вояцьких одностроїв. Деякі аспекти повсякдення вояків-сірожупанників можна знайти у публікації В. Проходи: «Належного постачання у нас не було. Штаб дивізії про це дбав. Кожна військова частина сама собі давала раду... Ще за часів перебування на ст. Бахмач ми контролювали німецькі ешелони, коли вони відїздили до Німеччини, залишаючи з харчових продуктів лише те, що їм було потрібне на подорож додому, а решту затримували у себе»³¹. Проблеми матеріального забезпечення новостворюваного українського війська у 1917 р. розкриваються у публікації М. Прасіцького³².

У спогадах М. Кураха на сторінках часопису зустрічаємо характеристику життєвої філософії частини українського вояцтва, що заплуталося серед тодішнього розмаїття ідеологій та політичних течій доби української революції та боротьби за незалежність. Цитата, яку наводив автор публікації, повною мірою засвідчує політичну неосвіченість частини українського вояцтва, що згодом призвело до національної катастрофи: «Нам нет дела до политики, ми военні і наше дело воювать! Для нас кожний хороший – хто регулярно платить жалувания. Тому давайте вип'ємо за всех: да здравствует Ленин, Троцкий, Винниченко і Франц Йосиф І-ий!»³³. Про морально-психологічну атмосферу в українській армії у 1919 р. писав на сторінках

²⁵ Рубінґер Л. Листопадовий Зрив у Золочеві. *Вісті Комбатанта*. 1966. № 4-5 (25-26). С. 41-43.

²⁶ Клодницький О. Моя служба в УГА. *Вісті Комбатанта*. 1969. № 2 (39). С. 24-32.

²⁷ Струк Л. Сумні дні ЧУГА і моя втеча. *Вісті Комбатанта*. 1975. № (75). С. 23-27.

²⁸ Гончаренко А. Моя військово-адміністраційна служба (Спомин). *Вісті Комбатанта*. 1961. № 4. С. 54-58.

²⁹ Сімянцев В. В степах. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 1 (5). С. 42-46; Сімянцев В. Бурштин. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 3-4 (7-8). С. 50-56; Сімянцев В. *Вісті Комбатанта*. 1963. № 2 (10). С. 27-31.

³⁰ Дубрівний П. Сірожупанники. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 3-4 (7-8). С. 37-43.

³¹ Прохода В. Сірі або Сірожупанники. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 2 (33). С. 40-44.

³² Прасіцький М. Ліквідаційна комісія російського фронту. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 2 (33). С. 33-36.

³³ Кураха М. Гост. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 3. С. 39.

журналу М. Стахів³⁴. Автор розмірковує про те, як більшовицька агітація впливала на поведінку українських вояків, аналізує причини такого явища, як погроми, вбачаючи їх наслідком діяльності більшовицьких ревкомів, ненависть до яких поширювалася й на тих осіб, котрих вдалося збаламутити більшовицькою пропагандою.

Питанням діяльності українських військових підрозділів в роки Національно-визвольних змагань присвячені також публікації І. Козака³⁵, В. Мацьківа³⁶, І. Цапка³⁷, М. Прасіцького³⁸, О. Ярмака³⁹, В. Галана⁴⁰, І. Панченка⁴¹. С. Лазуренко⁴² наводить невеликий, але сповнений детальними подробицями повсякдення українського полку імені Б. Хмельницького у 1917 – на початку 1918 рр.

Дописувачами журналу здійснювався аналіз не лише регулярних частин, але й повстанського руху 1920-х років в Україні. З'ясовують причини, різновиди та характерні прояви цього явища. Серед дослідників вказаної проблеми можемо назвати А. Валійського⁴³, Л. Полтаву⁴⁴. Окрему увагу деякі автори приділили становищу Українського вільного козацтва у 1917-1918 рр.⁴⁵ Д. Лимаренко⁴⁶ описує регіональні аспекти діяльності вільних козаків на Херсонщині.

Про діяльність та побут робітничих куренів УГА в Празі у 1920 р. йдеться у публікації С. Куропася⁴⁷. Вказану тематику продовжила публікація І. Козака⁴⁸, присвячена історії українського військового табору у Ліберцях. Автор подає цінну інформацію про побутові аспекти снування цього табору, зокрема, про діяльність «Культурно-Просвітнього Кружка» (КПК). У іншій публікації С. Куропася⁴⁹ проаналізував становище українських інтернованих військовиків у таборах

³⁴ Стахів М. Стан духа й дисципліни в Армії УНР в січні 1919 р. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 2 (6). С. 14-20.

³⁵ Козак І. Перший Зимовий Похід. *Вісті Комбатанта*. 1963. № 1 (9). С. 6-8.

³⁶ Мацьків В. День 31-го серпня 1919 р. у Вінниці. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 3-4 (7-8). С. 57-59.

³⁷ Цапко І. Українські війська перед завішенням зброї. Жовтень 1920. *Вісті Комбатанта*. 1964. № 1 (13). С. 7-13.

³⁸ Прасіцький М. Одна ніч в «осиному гнізді». *Вісті Комбатанта*. 1966. № 3 (24). С. 31-34.

³⁹ Ярмак О. Смерть командира полк. Пархомюка. *Вісті Комбатанта*. 1966. № 3 (24). С. 35-38.

⁴⁰ Галан В. Перехід за Збруч. *Вісті Комбатанта*. 1969. № 1 (38). С. 21-23.

⁴¹ Панченко І. Харківський Слобідський Кіш. *Вісті Комбатанта*. 1969. № 2 (39). С. 32-35.

⁴² Лазуренко С. Перший український козацький ім. гет. Б. Хмельницького полк. *Вісті Комбатанта*. 1967. № 2 (27). С. 19-24.

⁴³ Валійський А. Повстанський рух в Україні в роках 1917-1922. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 4. С. 12-16.

⁴⁴ Полтава Л. Українські повстанські загони в 1919-1920 роках. *Вісті Комбатанта*. 1967. № 5-6. С. 26-33.

⁴⁵ Тмарський Ю. Українське Вільне Козацтво. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 1 (5). С. 28-31.

⁴⁶ Лимаренко Д. Південно-західний Кіш Вільного Козацтва на Херсонщині. *Вісті Комбатанта*. 1963. № 1 (9). С. 17-22.

⁴⁷ Куропася С. Робітничі курені УГА в Празі. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 3-4(7-8). С. 47-49.

⁴⁸ Козак І. Український військовий табір у Ліберці. *Вісті Комбатанта*. 1963. № 4 (7-8). С. 8-12.

⁴⁹ Куропася С. Треба правди у споминах. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 3. С. 35-37.

Чехословацької Республіки. Публікація М. Спанчака⁵⁰, надрукована у журналі «Вісті Комбатанта», описує трагічне перебування старшин УГА у більшовицькому полоні.

Серед публікацій у журналі, присвячених долям українських вояків у період між двома світовими війнами, цікавими є спогади П. Самутин⁵¹, в яких ідеться про те, як автор здобував освіту у польському військовому навчальному закладі.

Питання становища українців-військовополонених піднімається на сторінках журналу неодноразово. Зустрічаємо статті присвячені перебуванню українців у американському полоні під час та після Другої світової війни⁵². Публікація О. Городиського⁵³ висвітлює діяльність студентської громади у таборі військовополонених у Ріміні (Італія). Певну увагу автором приділено саме побутовим аспектам життя полонених. Про жахливе становище полонених червоноармійців у німецьких концтаборах та намагання української організованої громадськості надати їм допомогу мова йде у публікації Р. Данилевича⁵⁴.

Висвітлюючи проблематику повсякдення вояків-українців в роки Другої світової війни, варто звернути увагу на спогади М. Паленка, присвячені перебуванню українця у польській армії генерала Андерса⁵⁵. Автор спогадів наводить інформацію про те, що стосунки українців у цьому війську були товариськими, але викликали підозру і репресії з боку польської розвідки, що призводило до ув'язнення українців до польського концентраційного табору у Палестині. «Забирали, як загадано, все. Навіть хрестики й медальки; навіть молитовник мені забрали. Забрали також згадану Євангелію, «Кобзаря», вишивку, інші книжки та різні пам'ятки... Дивлячись на цю ревізію, мені, як жива, пригадалась большевицька»⁵⁶, – такі перші враження в'язня-українця і початок поневірянь, які скінчилися втечею автора з табору на волю. Інакше складалася доля іншого українського вояка, Б. Дурбака⁵⁷, який служив в армії генерала Андерса. Авторіві спогадів довелося пройти тривалий шлях з польськими військовими, брати спільну участь у бойових діях. «Назагал українці були обов'язковими, здисциплінованими і добрими вояками в противенстві до багатьох поляків, які відзначалися п'янством, розбоєм, венеричними недугами і

⁵⁰ Спанчак М. Страшини УГА у Москві й Кожухові. *Вісті Комбатанта*. 1969. № 3-4 (40-41). С. 55-60.

⁵¹ Самутин П. Польська Вища Військова Школа. *Вісті Комбатанта*. 1964. № 4 (16). С. 15-21.

⁵² Гор О. В американському полоні. *Вісті Комбатанта*. 1961. № 4. С. 17-22; Гор О. В американському полоні. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 1. С. 17-27.

⁵³ Городиський О. Студентська Громада в таборі полонених у Ріміні – в Італії. *Вісті Комбатанта*. 1964. № 2 (14). С. 31-35.

⁵⁴ Данилевич Р. Допомога воєннополоненим советської армії. *Вісті Комбатанта*. 1989. № 3. С. 47-55.

⁵⁵ Павленко М. Нова Береза на св. Землі (Спомин українця з концентраційного табору армії ген. Андерса. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 2 (6). С. 32-40.

⁵⁶ Там само. С. 35.

⁵⁷ Дурбак Б. Українці у Другому польському корпусі. *Вісті Комбатанта*. 1970. № 6 (50). С. 27-34.

браком дисципліни»⁵⁸, – такою є характеристика атмосфери, що існувала у польському корпусі.

Значна частина публікацій часопису «Вісті Комбатанта» присвячені діяльності та повсякденному життю дивізії «Галичина». Зокрема, це публікація Е. Загачевського⁵⁹, О. Лисяка⁶⁰, П. Шандрука⁶¹, Ю. Тиса-Крохмалока⁶², М. Головчака⁶³, В. Гузара⁶⁴, М. Залізняка⁶⁵ (у спогадах цього автора йдеться про важкі умови перебування дивізії на марші взимку 1945 р.). Про побутові аспекти служби у дивізії «Галичина» писав на сторінках журналу Д. Феркуняк⁶⁶. Публікації В. Вериги⁶⁷ цікаві для дослідників не лише висвітленням історії дивізії «Галичина», але й описами вояцького повсякдення, яке довелося пережити самому авторові в роки Другої світової війни. В. Яшан⁶⁸ описує перебіг формування дивізії на Станіславщині. Важкі дні військового вишколу в дивізії «Галичина» описано у публікації Р. Колісника⁶⁹. Серед спогадів, опублікованих на сторінках журналу, варто згадати публікацію В. Габи⁷⁰, котрий описує своє перебування у німецькій протиповітряній обороні.

На сторінках журналу висвітлені питання діяльності Української повстанської армії. Зокрема, це публікація Л. Шанковського⁷¹, Ю. Тис-Крохмалока⁷², анонімого автора, підписаного у публікації «С. Г.»⁷³, П. Мирного⁷⁴, М. Омелюсіка⁷⁵, М. Залізняка⁷⁶.

⁵⁸ Там само. С. 34.

⁵⁹ Загачевський Е. За помилки батька. *Вісті Комбатанта*. 1964. № 3-4 (7-8). С. 13-20.

⁶⁰ Лисяк О. Дивізіє, о, Рідна Мати. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 1 (17). С. 3-4.

⁶¹ Шандрук П. Історична правда про 1 УД і УНА. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 1 (17). С. 5-22.

⁶² Тис-Крохмалюк Ю. Останні бої. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 1 (17). С. 32-34.

⁶³ Головчак М. Українські ми вояки... *Вісті Комбатанта*. 1965. № 1 (17). С. 38-40.

⁶⁴ Гузар В. На становищах. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 2(18). С. 43-45.

⁶⁵ Залізник М. Триа акції УПА на Бірчу. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 2 (18). С. 23-32.

⁶⁶ Феркуняк Д. Командний склад штабу Дивізії. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 4 (20). С. 25-29.

⁶⁷ Верига В. Смерть під «Львовом» на Словенії. *Вісті Комбатанта*. 1967. № 2 (27). С. 25-28;

Верига В. Слідами батьків. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 5-6 (36-37). С. 21-25; Верига В. Наша сотня вже готова. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 5-6 (36-37). С. 61-71.

⁶⁸ Яшан В. Стрілецька Дивізія «Галичина». Станіславська округа в роках 1943-44. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 5-6 (36-37). С. 47-60.

⁶⁹ Колісник Р. Як гартувався і розгартувався дух вояка у І-й Українській Дивізії. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 5-6 (36-37). С. 73-80.

⁷⁰ Габа В. В Українському Юнацтві. *Вісті Комбатанта*. 1970. № 6 (50). С. 55-64.

⁷¹ Шанковський Л. УПА: Підсумки та висновки. *Вісті Комбатанта*. 1962. № 4 (16). С. 26-30.

⁷² Тис-Крохмалюк Ю. Наскок на місто Грубешів 27-28 травня 1946. *Вісті Комбатанта*. 1963. № 2 (10). С. 14-19; Тис-Крохмалюк Ю. До джерел історії УПА. *Вісті Комбатанта*. 1966. № 3 (24). С. 39-44.

⁷³ С. Г. Початки УПА на Лемківщині. *Вісті Комбатанта*. 1964. № 4 (16). С. 9-14.

⁷⁴ Мирний П. Прорив з оточення. *Вісті Комбатанта*. 1965. № 3 (19). С. 25-27.

⁷⁵ Омелюсік М. Від Армії УНР до УПА. *Вісті Комбатанта*. 1963. № 1 (9). С. 27-30.

⁷⁶ Залізник М. За 99 днів рейдом від Перемишля до Пассава. *Вісті Комбатанта*. 1968. № 1 (32). С. 29-40.

У публікації М. Омелюсіка⁷⁷ окрему увагу приділено господарській справі в УПА. Про діяльність підпільної друкарні «Случ» мова йде у спогадах ветерана УПА, котрий опублікував свої спогади під псевдонімом Ю. Ко⁷⁸.

У журналі «Вісті Комбатанта» питанню повсякденного життя українських вояків у ХХ ст. приділена значна увага. Багато елементів вояцького повсякдення міститься у спогадах учасників різних військових формувань, в яких служили українці. На сторінках журналу розглядаються такі аспекти повсякденного життя: військовий вишкіл, відносини у вояцькому середовищі, якість матеріального забезпечення і харчування, духовна та матеріальна опіка вояків, участь у бойових діях, становище військовополонених українців. Журнальні публікації «Вістей Комбатанта» розкривають особливості вояцького повсякдення у арміях та військових формуваннях, де служили українці у ХХ столітті: УСС, Армія УНР, УГА, Вільне козацтво, польські, німецькі підрозділи в роки Другої світової війни, Українська повстанська армія. Публікації «Вістей Комбатанта» подають ґрунтовний матеріал для висвітлення питання повсякденного життя військовослужбовців.

REFERENCES

- Akt zluku dvokh zhurnaliv (1961). *Visti Kombatanta*. № 1–2. S. 91.
- Bolianovskiy A. (2000). *Dyvizia «Halychyna»*. Istoriiia. Lviv.
- Bolianovskiy A. (2003). *Ukrainski viiskovi formuvannia v zbroinykh sylakh Nimechchyny (1939–1945)*. Lviv.
- Danylyevych R. (1989). *Dopomoha voienopolonenykh sovietsoi armii*. *Visti Kombatanta*. № 3. S. 47–55.
- Dem'ianchuk M. (1965). *Pokhoron khor. USS Sofii Haliechko*. *Visti Kombatanta*. № 3 (19). S. 35–36.
- Derkach P. (1969). *Z lystopadovykh spomyniv*. *Visti Kombatanta*. № 1 (38). S. 9–12.
- Dubrivnyi P. (1962). *Sirozhupannyky*. *Visti Kombatanta*. № 3–4 (7–8). S. 37–43.
- Durbak B. (1970). *Ukrainci u Druhomu polskom korpusi*. *Visti Kombatanta*. № 6 (50). S. 27–34.
- Dutkovskiy M. (1985). *Z Brodyny do Ukrainskykh Sichovykh Striltsiv*. *Visti Kombatanta*. № 3 (137). S. 47–62.
- Fedak-Sheparovych O. (1962). *Ukrainsko-polska umova z dnia 1-ho liutoho 1919 r.* *Visti Kombatanta*. № 2 (6). S. 20–24.
- Ferkuniak D. (1965). *Komandnyi sklad shtabu Dyvizii*. *Visti Kombatanta*. № 4 (20). S. 25–29.
- Haba V. (1970). *V Ukrainskomu Yunatstvi*. *Visti Kombatanta*. № 6 (50). S. 55–64.
- Halan V. (1969). *Perekhid za Zbruch*. *Visti Kombatanta*. № 1 (38). S. 21–23.
- Holovchak M. (1965). *Ukrainski my voiaky...* *Visti Kombatanta*. № 1 (17). S. 38–40.
- Honcharenko A. (1961). *Moia viiskovo-adminstratsiina sluzhba (Spomyn)*. *Visti Kombatanta*. 1961. № 4. S. 54–58.
- Hor O. (1961). *V amerykanskomu poloni*. *Visti Kombatanta*. № 4. S. 17–22.
- Hor O. (1962). *V amerykanskomu poloni*. *Visti Kombatanta*. № 1. S. 17–27.
- Horodyskiy O. (1964). *Studentska Hromada v tabori polonenykh u Rimini – v Italii*. *Visti Kombatanta*. № 2 (14). S. 31–35.

⁷⁷ Омелюсік М. УПА на Волині в 1943 році. *Вісті Комбатанта*. 1966. № 2 (23). С. 16–25.

⁷⁸ Ко Ю. Підпільна друкарня «Случ». *Вісті Комбатанта*. 1982. № 4 (120). С. 59–64.

- Huzar V. (1965). Na stanovyshchakh. *Visti Kombatanta*. № 2 (18). S. 43-45.
- Karpov V. (2011). «Visti kombatanta» – tsinne dzherelo z doslidzhennia istorii rozvytku ukrainskoi viiskovoi symvoliky. *Viiskovo-istorychnyi almanakh*. № 1 (22). S. 153-159.
- Kharakhalis O. (1965). I-i lystopad 1918 r. v Yavorovi. *Visti Kombatanta*. № 4 (20). S. 41-45.
- Klodnytskyi O. (1969). Moia sluzhba v UHA. *Visti Kombatanta*. № 2 (39). S. 24-32.
- Ko Yu. (1982). Pidpilna drukarnia «Sluch». *Visti Kombatanta*. № 4 (120). S. 59-64.
- Kolisnyk R. (1968). Yak hartuvavsia i rozghartovuvavsia dukh voiaka u I-i Ukrainskii Dyvizii. *Visti Kombatanta*. № 5-6 (36-37). S. 73-80.
- Korynt B. (1962). Viiskova Presa USS. *Visti Kombatanta*. № 1 (5).
- Kostiuk R. (1961). Kharkiv. *Visti Kombatanta*. № 1-2. S. 37-50.
- Kostiuk R. (1961). Kremenchuk. *Visti Kombatanta*. 1961. № 1-2. S. 2-35.
- Kozak I. (1963). Pershyi Zymovyi Pokhid. *Visti Kombatanta*. № 1 (9). S. 6-8.
- Kozak I. (1963). Ukrainskyi viiskovyi tabir u Libertsi. *Visti Kombatanta*. № 4 (7-8). S. 8-12.
- Kurakh M. (1961). Sichovo-striletski-formatsii v ukrainskykh armiiakh (Informatsiinyi narsy). *Visti Kombatanta*. № 3-4 (7-8). S. 21-32.
- Kurakh M. (1961). Tost. *Visti Kombatanta*. № 3. S. 37-40.
- Kuropas S. (1962). Robitnychi kureni UHA v Prazi. *Visti Kombatanta*. № 3-4 (7-8). S. 47-49.
- Kuropas S. (1961). Treba pravdy u spomynakh. *Visti Kombatanta*. № 3. S. 35-37.
- Lazurenko S. (1967). Pershyi ukrainskyi kozatskyi im. het. B. Khmelnytskoho polk. *Visti Kombatanta*. № 2 (27). S. 19-24.
- Lymarenko D. (1963). Pivdenno-zakhidnyi Kish Vilnoho Kozatstva na Khersonshchyni // *Visti Kombatanta*. № 1 (9). S. 17-22.
- Lysyak O. (1965). Dyviziie, o, Ridna Maty. *Visti Kombatanta*. № 1 (17). S. 3-4.
- Matskiv V. (1962). Den 31-ho serpnia 1919 r. u Vinnytsi. *Visti Kombatanta*. № 3-4 (7-8). S. 57-59.
- Myrnyi P. (1965). Proryv z okruzhennia. *Visti Kombatanta*. 1965. № 3 (19). S. 25-27.
- Obiednannia kolyshnykh voiakiv UPA SShA i Kanady. Istoriiia v dokumentakh. (2016). *Litopys Ukrainskoi Povstanskoi Armii*. Tom 52. Toronto – Lviv. 904 s.
- Omeliusik M. (1966). UPA na Volyni v 1943 rotsi. *Visti Kombatanta*. № 2(23). S. 16-25.
- Omeliusik M. (1963). Vid Armii UNR do UPA. *Visti Kombatanta*. № 1 (9). S. 27-30.
- Panchenko I. (1969). Kharkivskyi Slobidskyi Kish. *Visti Kombatanta*. № 2 (39). S. 32-35.
- Pavlenko M. (1962). Nova Bereza na sv. Zemli (Spomyn ukraintsia z kontsentratsiinoho taboru armii hen. Andersa). *Visti Kombatanta*. № 2 (6). S. 32-40.
- Pavlenko M. (1962). Nova Bereza na sv. Zemli (Spomyn ukraintsia z kontsentratsiinoho taboru armii hen. Andersa). *Visti Kombatanta*. № 2 (6). S. 35.
- Poltava L. (1967). Ukrainski povstanski zahony v 1919-1920 rokakh. *Visti Kombatanta*. № 5-6. S. 26-33.
- Ponomarenko R.O. (2016). Boiova hrupa «Baiersdorf». Ternopil.
- Ponomarenko R.O. (2018). Halytski dobrovolchi polky SS. 1943-1944. Ternopil.
- Ponomarenko R.O. (2018). Ukrainski vikinhy: ukraintsia v dyvizii SS «Vikinh». Lypen-lystopad 1944 roku. Ternopil.
- Ponomarenko R.O. (2020). Ukrainski yunkershafty: pidhotovka ukrainskoho ofitserkoho korpusu u viiskakh SS i yikhnia sluzhba v dyvizii «Halychyna». Ternopil.
- Ponomarenko R. Vyshkil kapelaniv dyvizii viisk SS «Halychyna» v Zennhaimi ta yikh sluzhba u dyvizii (1943-1945 rr.). *Istoryko-kulturni studii*. Vypusk 5, № 1. S. 35-42.
- Prasitskyi M. (1968). Likvidatsiina komisiia rosiiskoho frontu. *Visti Kombatanta*. № 2 (33). S. 33-36.
- Prasitskyi M. (1966). Odnia nich v «osynomu hnzidi». *Visti Kombatanta*. № 3(24). S. 31-34.
- Prokhoda V. (1968). Siri abo Sirozhupannyky. *Visti Kombatanta*. № 2 (33). S. 40-44.

- Rubinger L. (1966). Lystopadovyi Zryv u Zolochevi. *Visti Kombatanta*. № 4-5 (25-26). S. 41-43.
- Rybak M. (1964). Sosniv, Rakovets, Semykivtsi... *Visti Kombatanta*. № 4 (7-8). S. 31-38.
- Ryzhii I. (1965). Sanitrana Sluzhba v Lystopadovykh Dniakh u Lvovi. *Visti Kombatanta*. № 3 (19). S. 14-21.
- Ryzhii I. (1965). Sanitrana Sluzhba v Lystopadovykh Dniakh u Lvovi. *Visti Kombatanta*. № 4 (20). S. 17-24.
- S. H. (1964). Pochatky UPA na Lemkivshchyni. *Visti Kombatanta*. № 4 (16). S. 9-14.
- Salyk S. (1968). Iz spohadiv pro lystopad u Lvovi. *Visti Kombatanta*. № 4 (35). S. 21-23.
- Samutyn P. (1964). Polska Vyscha Viiskova Shkola. *Visti Kombatanta*. 1964. № 4 (16). S. 15-21.
- Shandruk P. (1965). Istorychna pravda pro 1 UD i UNA. *Visti Kombatanta*. 1965. № 1 (17). S. 5-22.
- Shankovskiy L. (1962). UPA: Pidsumky ta vysnovky. *Visti Kombatanta*. 1962. № 4 (16). S. 26-30.
- Sheparovych-Fedak O. (1961). Ukrainskiy Chervonyi Khrest u Lvovi 1918-1919. *Visti Kombatanta*. № 3. S. 25-32.
- Sim'iantsev V. (1962). Burshtyn. *Visti Kombatanta*. № 3-4 (7-8). S. 50-56.
- Sim'iantsev V. (1962). V stepakh. *Visti Kombatanta*. № 1 (5). S. 42-46;
- Sim'iantsev V. (1963). *Visti Kombatanta*. № 2 (10). S. 27-31.
- Spanchak M. (1969). Strashyny UHA u Moskvi y Kozhukhovi. *Visti Kombatanta*. № 3-4 (40-41). S. 55-60.
- Stakhiv M. (1962). Stan dukha y dystsypliny v Armii UNR v sichni 1919 r. *Visti Kombatanta*. № 2 (6). S. 14-20.
- Stanimir O. (1968). Velykden pid bolshevykamy. *Visti Kombatanta*. № 2 (23). S. 32.
- Stanimir O. (1966). Z italiiskoho frontu na ukrainskyi v lystopada 1918 r. *Visti Kombatanta*. № 2 (23). S. 26-33.
- Stopchak M.V. (2005). Istoriohrafia Pershoho Zymovoho pokhodu Armii UNR. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnogo universytetu*. Vyp. XIX. S. 370-376.
- Struk L. (1975). Sumni dni ChUHA i moia vtecha. *Visti Kombatanta*. № (75). S. 23-27.
- Tamarskyi Yu. (1962). Ukrainske Vilne Kozatstvo. *Visti Kombatanta*. № 1 (5). S. 28-31.
- Tsapko I. (1964). Ukrainski viiska pered zavishenniam zbroi. Zhovten 1920. *Visti Kombatanta*. № 1 (13). S. 7-13.
- Tys-Krokhmaliiuk Yu. (1963). Naskok na misto Hrubeshiv 27-28 travnia 1946. *Visti Kombatanta*. № 2 (10). S. 14-19.
- Tys-Krokhmaliiuk Yu. (1966). Do dzherel istorii UPA. *Visti Kombatanta*. № 3 (24). S. 39-44.
- Tys-Krokhmaliiuk Yu. (1965). Ostanni boi. *Visti Kombatanta*. № 1 (17). S. 32-34.
- Valiiskiy A. (1961). Povstanskyi rukh v Ukraini v rokakh 1917-1922. *Visti Kombatanta*. № 4. S. 12-16.
- Veryha V. (1968). Nasha sotnia vzhe hotova. *Visti Kombatanta*. № 5-6 (36-37). S. 61-71.
- Veryha V. (1968). Slidamy batkiv. *Visti Kombatanta*. № 5-6 (36-37). S. 21-25.
- Veryha V. (1967). Smert pid «Lvovom» na Slovenii. *Visti Kombatanta*. № 2 (27). S. 25-28.
- Visti Kombatanta*. (1961). № 1-2.
- Yarmak O. (1966). Smert komandyra polk. Parkhomiuka. *Visti Kombatanta*. № 3 (24). S. 35-38.
- Yashan V. (1968). Striletska Dyvizia «Halychyna». Stanyslavska okruha v rokakh 1943-44. *Visti Kombatanta*. № 5-6 (36-37). S. 47-60.
- Yurkevych O. (1961). Zhovteni i lystopad 1918 r. na ridnykh zemliakh. *Visti Kombatanta*. № 4. S. 50-53.
- Zahachevskiy E. (1964). Za pomylky batka. *Visti Kombatanta*. № 3-4 (7-8). S. 13-20.
- Zaklynskyi M. (1965). Vostannie na stezhi v Karpatakh. *Visti Kombatanta*. № 4 (20). S. 24-35.
- Zalizniak M. (1965). Trya aktsii UPA na Birchuu. *Visti Kombatanta*. № 2 (18). S. 23-32.
- Zalizniak M. (1968). Za 99 dniv reidom vid Peremyshtsia do Passav. *Visti Kombatanta*. 1968. № 1 (32). S. 29-40.